

ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออมของผู้มีงานในประเทศไทย:
การศึกษาจากข้อมูลการสำรวจในระดับจุลภาค*

The Determinants of Private Savings Behavior in Thailand:
A Study from Micro-Data Field Surveys

วรเวศม์ สุวรรณระดา และ สมประวิณ มั่นประเสริฐ[†]
Worawet Suwanrada and Somprawin Manprasert

บทคัดย่อ

ข้อมูลทางสถิติประชากรแสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการลดลงอย่างต่อเนื่องของอัตราการภาวะเจริญพันธุ์รวมและการเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ยของประชากรภายในประเทศ เหตุการณ์ดังกล่าว สะท้อนถึงความจำเป็นในการพึ่งพิงตนเองมากขึ้นของผู้มีงานทำหลังการเกษียณอายุการทำงาน การเตรียมการทางการเงินแต่เนิ่นๆผ่านการออมในช่วงวัยทำงานจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาที่สำคัญของทรัพยากรเพื่อการดำเนินชีวิตหลังวัยทำงานได้อย่างต่อเนื่องและพอเพียง

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะการศึกษาถึงพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำโดยใช้ข้อมูลจุลภาคระดับรายบุคคล เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออม-ไม่ออมของผู้มีงานทำ รวมไปถึงปัจจัยที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมการออมในระยะยาวเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพ ตลอดจนศึกษาถึงปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการกำหนดอัตราการออมของผู้มีงานทำที่เป็นผู้ออม การศึกษาใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติที่มีพื้นฐานมาจากแบบจำลองวงจรชีวิตและรายได้ถาวรในการประมวลผลข้อมูลที่เก็บจากภาคสนามใน 15 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 2,028 ตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่าระดับรายได้และความสม่ำเสมอของรายได้ รวมถึงการมีลักษณะนิสัยรู้จักการวางแผนในการดำเนินชีวิตจะส่งผลให้ผู้มีงานทำเป็นผู้ออมเงิน นอกจากนี้ การมีความรู้เกี่ยวกับการเงินจะส่งผลต่อการเป็นผู้ออมเงินได้เช่นกัน ในทางตรงข้าม หากผู้มีงานต้องกู้ยืมเงินและมีบุตรมากขึ้นก็จะมีแนวโน้มกลายเป็นผู้ไม่ออมเงิน ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีอิทธิพลที่คล้ายคลึงต่อพฤติกรรมการออมเงินระยะยาวเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพ เช่นกัน ในส่วนของระดับอัตราการออมเงินของผู้มีงานทำที่ออมได้นั้น ลักษณะนิสัยรู้จักการวางแผนมีส่วนสำคัญในการเพิ่มระดับอัตราการออม ขณะเดียวกัน การอยู่ในระดับการออมภาคบังคับจำนวนบุตร การกู้ยืมเงินจะส่งผลให้ระดับอัตราการออมลดลง

* ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่อนุญาตให้ใช้ข้อมูลจุลภาคและบทวิเคราะห์จากการสำรวจพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำภายใต้โครงการแนวทางการส่งเสริมการออมของผู้มีงานทำเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การส่งเสริมการออมในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 10 ซึ่งผู้เขียนทั้งสองเป็นนักวิจัยในโครงการ อีกทั้งยังขอแสดงความขอบคุณคณะกรรมการประชุมวิชาการระดับชาติของนักเศรษฐศาสตร์ครั้งที่ 5 ที่สำหรับข้อวิจารณ์และคำแนะนำในการปรับปรุงงานวิจัย ความผิดพลาดส่วนอื่นที่ยังคงเหลืออยู่ผู้วิจัยขอรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

[†] คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Worawet@gmail.com และ Somprawin.M@chula.ac.th

ABSTRACT

Population statistics of Thailand indicate that Thai economy has now become the 'Aging Society'. This incidence is in fact induced from two main factors: a decline in fertility rate and an increase in life expectancy of the Thai population. While personal savings for retirement will be an important source of fund for consumption in the elderly, only one-third of the Thai labor forces are equipped with such retirement funds. Therefore, it is crucial to understand personal savings and especially long-term savings behavior of the Thai population.

The objective of this study is to examine savings behavior of the Thai labor forces using micro-data from the field surveys in 15 provinces, which add up to 2,028 samples. Based on Life-Cycle and Permanent Income Hypothesis, the study estimates the binary logistic regression showing the factors that influents savings behavior (save or not save) of Thai workers. The determinants of long-term savings behavior and the savings rate were also examined.

The results show that income, the indicator of income certainty, and forwarding-looking behavior induce a worker to become a saver-type. In addition, financial literacy also helps influencing Thai workers to save. On the other hand, workers are unlikely to be a saver when they incorporated with more debts and children. Interestingly, long-term savings behavior is also encouraged by the same factors. For the savings rate, forward-looking behavior significantly increase workers' savings while number of children, amount of debts, and being in the public compulsory savings system significantly lower savings rate.

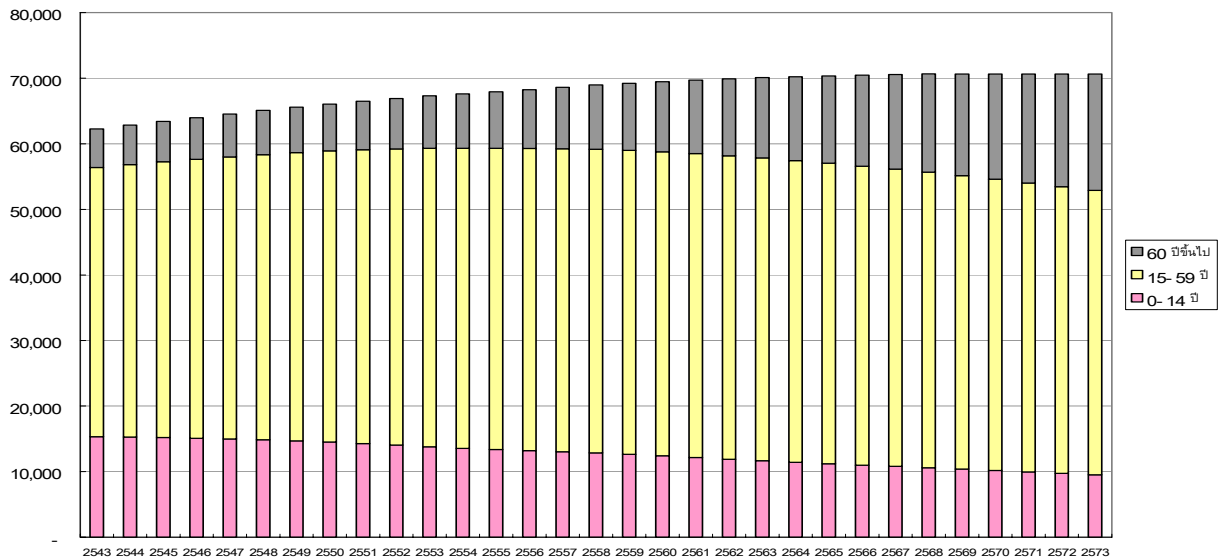
1. ความสำคัญของปัญหา

จากการคาดประมาณประชากร (ตามข้อสมมติภาวะเจริญพันธุ์ปานกลาง) จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติล่าสุด เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าสังคมไทยได้ย่างก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และระดับของความเป็นสังคมผู้สูงอายุจะเริ่มเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ ดังที่แสดงในรูปภาพที่ 1 สัดส่วนของประชากรวัยเด็กหรือประชากรอายุต่ำกว่า 14 ปี มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ อยู่ที่ระดับประมาณร้อยละ 15.3 ในปี พ.ศ. 2573 ในทางตรงกันข้าม สัดส่วนของประชากรวัยสูงอายุหรือประชากรอายุสูงกว่า 60 ปีเพิ่มขึ้นสูงกว่าร้อยละ 10 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 และยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากร้อยละ 11.1 ของประชากรรวมในปีปัจจุบัน เพิ่มเป็นร้อยละ 25.1 ในปีพ.ศ. 2573

จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุ พ.ศ. 2550 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ประชาชนถึงร้อยละ 98.8 เห็นว่าควรเตรียมการด้านการเงินเพื่อวัยสูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะการณปัจจุบันซึ่งยังมีผู้มีงานทำอายุ 15-59 ปี ประมาณสองในสามของประชากรผู้มีงานทำที่ยังไม่มีหลักประกันรายได้ยามชราภาพอย่างเป็นทางการ (วรเวศม์ สุวรรณระดา, 2550) การเตรียมการทางการเงินแต่เนิ่นๆจึงมีความสำคัญ อีกทั้งการลดลงอย่างต่อเนื่องของอัตราภาวะเจริญพันธุ์รวมสะท้อนให้เราได้เห็นว่า จะมีประชากรกลุ่มหนึ่งมีอาจจะคาดหวังใด ๆจากการเกื้อหนุนทางการเงินจากบุตรหลานเนื่องจากไม่มีบุตรหลาน ยังมีพักต้องกล่าวถึง การเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ย ซึ่งสะท้อนระยะเวลาที่ต้องใช้ชีวิตหลังหยุดทำงานมีแนวโน้มยาวขึ้น การออม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออมในช่วงวัยทำงานจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาที่สำคัญของทรัพยากรเพื่อการดำเนินชีวิตหลังวัยทำงานได้อย่างต่อเนื่องและพอเพียง อีกทั้งในระดับมหภาค มีความเป็นไปได้ว่า การเพิ่มขึ้นของอัตราส่วนการพึ่งพิงยังผลให้การออมของประเทศลดลง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องเร่งส่งเสริมการออมอย่างจริงจังและเป็นระบบ

จากผลงานการวิจัยล่าสุด เรื่องการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการออมของกลุ่มผู้มีงานทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551) ซึ่งทำการสอบถามผู้มีงานทำทั่วประเทศประมาณ 2,028 ตัวอย่าง เมื่อให้ผู้มีงานทำประเมินตนเองเกี่ยวกับความสามารถในการออม พบว่า ผู้มีงานทำร้อยละ 60.7 ออมเงินได้ และร้อยละ 39.3 เป็นผู้มีปัญหาด้านการออมที่ไม่สามารถออมได้ โดยที่ร้อยละ 26.4 เป็นผู้ที่ไม่สามารถออมเงินได้ ใช้จ่ายหมดพอดี และร้อยละ 9.0 เป็นผู้ที่ไม่สามารถออมเงินได้ และยังคงกู้ยืมเงินเพิ่ม อีกทั้งยังพบว่า มีผู้มีงานทำประมาณร้อยละ 3.0 ที่มีความสามารถในการออมได้แต่ไม่เก็บออม กลุ่มที่ไม่สามารถออมเงินได้นั้น สาเหตุหลักมาจากภาระการใช้จ่ายเงินและระดับรายได้ที่ไม่สูงมากนัก ส่วนกลุ่มที่มีความสามารถในการออมแต่ไม่ได้ออมมีอยู่ทั้งในกลุ่มที่รายได้สูงและรายได้ต่ำ และสาเหตุของการไม่ออมนั้นมาจากความต้องการซื้อสินค้าบริการใหม่ๆอยู่เสมอ ผลการศึกษาของงานวิจัยดังกล่าวนำมาสู่ประเด็นเชิงนโยบายที่ว่า รัฐบาลจะมีแนวทางในการส่งเสริมการออมสำหรับผู้มีงานทำอย่างไร เพื่อให้ผู้มีงานทำมีเงินออมที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในยามชราภาพ โดยทำให้กลุ่มที่ออมไม่ได้หันมาเริ่มออมและกลุ่มที่มีศักยภาพในการออมเงินได้ออมเงินมากขึ้น ดังนั้นคงจะไม่เกินเลยที่จะกล่าวว่า การศึกษาเชิงประจักษ์ถึงปัจจัยกำหนดการออมของผู้มีงานทำมีส่วนสำคัญในการกำหนดแนวทางที่เหมาะสมที่รัฐบาลควรจะเน้นในการส่งเสริมการออม

รูปภาพที่ 1: การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในระดับประเทศ ปีพ.ศ.2543-2573

แหล่งที่มา: ข้อมูลการคาดการณ์ประชากรจาก NESDB (2551), ทำเป็นรูปภาพโดยโครงการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ วิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออม (ออมหรือไม่ออม) รวมไปถึงประเด็นที่ว่าผู้มีงานทำออมเงินไว้ระยะยาวอย่างสมัครใจเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพหรือไม่ และศึกษาปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อระดับการออมของผู้มีงานทำที่ออมเงินได้ หากกล่าวโดยทั่วไป การออมขึ้นอยู่กับระดับของรายได้และระดับของรายจ่าย การศึกษาในครั้งนี้จะได้ทำการพิจารณารวมไปถึงประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจากรายได้และรายจ่าย อันได้แก่ วัตถุประสงค์ของการออม แรงจูงใจในการออม รสนิยมของผู้มีงานทำ การออมภาคบังคับ ช่องทางการเข้าถึงการออม และความรู้เกี่ยวกับการออม บทความนี้ประกอบด้วย ตอนที่ 1 บรรยายถึงความสำคัญของปัญหา ตอนที่ 2 เป็นวรรณกรรมปริทัศน์ ตอนที่ 3 วิธีการศึกษาจะบรรยายถึงแบบจำลองทางเศรษฐมิติ ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ และลักษณะพื้นฐานของข้อมูล ตอนที่ 4 จะรายงานผลการศึกษา และตอนสุดท้ายเป็นการสรุป

2. วรรณกรรมปริทัศน์

นักเศรษฐศาสตร์ได้ให้ความสนใจและมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการที่จะเข้าใจถึงพฤติกรรมการบริโภค-การออมของครัวเรือนในระบบเศรษฐกิจ ทั้งในระดับมหภาคและในระดับจุลภาค งานวิจัยชิ้นแรกที่ได้มีการศึกษาพฤติกรรมการออมในระบบเศรษฐกิจอย่างครบถ้วนและเป็นระบบได้แก่ Keynes (1936) ซึ่งได้อธิบายไว้ว่าแรงจูงใจที่ทำให้คนออมเงินมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน แรงจูงใจเหล่านั้นประกอบไปด้วย³ การออมเนื่องจากการวางแผนการใช้จ่ายในชีวิต (Life-Cycle Motive) การออมเพื่อเป็นมรดกแก่บุตรหลาน (Bequest Motive) การออมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางรสนิยมการใช้จ่าย (Improvement Motive) การออมเพื่อความต้องการในการซื้อสินค้าคงทน (Downpayment Motive) การออมเนื่องจากผลตอบแทนและการเพิ่มค่าขึ้นของสินทรัพย์ (Intertemporal Substitution Motive) การออมเพื่อการลงทุนทางธุรกิจ (Enterprise Motive) การออมเพื่อป้องกันความไม่แน่นอนในชีวิต (Precautionary Motive) การออมเนื่องจากมีลักษณะนิสัยตระหนี่ (Avarice Motive) และการออมเนื่องความรู้สึที่ที่ต้องการมีเอกภาพทางการเงิน (Independence Motive)

³ อ้างจาก Browning and Lusardi (1996)

หลังจากงานของเคนส์ นักเศรษฐศาสตร์ในยุคต่อมาได้มีการศึกษาพฤติกรรมการออมอย่างเป็นระบบ รวมถึงการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่จะมีส่วนในการกำหนดการออมตามแรงจูงใจต่างๆข้างต้น ทั้งนี้ แบบจำลองสำคัญที่เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์พฤติกรรมการบริโภค-การออมของคนในระบบเศรษฐกิจคือ แบบจำลองวงจรชีวิตและรายได้ถาวร (Life-cycle Permanent Income Hypothesis) ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยของ Modigliani and Brumberg (1954) และ Friedman (1957) เนื้อหาสำคัญของแบบจำลองได้อธิบายไว้ว่า ผู้บริโภคจะพยายามจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งชีวิตเพื่อรักษาระดับการบริโภคตลอดให้เป็นไปอย่างราบรื่นตลอดช่วงอายุขัยของตน (Consumption Smoothing) ทั้งนี้ การจัดสรรทรัพยากรระหว่างเวลาของผู้บริโภคสามารถทำได้โดยผ่านการออมและการกู้ยืมเงิน เมื่อผู้บริโภคคาดว่าระดับรายได้ของตนจะลดลงในอนาคต เขาก็จะทำการออมเงินในปัจจุบันเพื่อรักษาระดับการบริโภคให้เป็นไปอย่างราบรื่นในอนาคตนั่นเอง ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ‘การออม’ จะเกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากรระหว่างเวลาของผู้บริโภค ซึ่งเกิดจากการที่ผู้บริโภค ‘มองไปข้างหน้า’ และได้ ‘วางแผน’ การใช้เงินดังกล่าว หากพิจารณาตามแนวความคิดของเคนส์จะพบว่า แรงจูงใจในการออมทั้งเจ็ดประการแรกข้างต้น สามารถล้วนถูกอธิบายได้ผ่านแบบจำลองวงจรชีวิตและรายได้ถาวรทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดี แบบจำลองวงจรชีวิตและรายได้ถาวรละเลยสิ่งสำคัญในโลกของความเป็นจริง นั่นคือ ‘ความไม่แน่นอน’ ในชีวิตที่ผู้บริโภคล้วนเผชิญ เช่น โรคภัย อุบัติเหตุ หรือสิ่งที่ไม่คาดฝันที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันโดยที่ไม่อาจคาดหมายได้มาก่อน ความไม่แน่นอนดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อภาวะทางการเงินของผู้ประสบโดยตรง ซึ่งจะส่งผลต่อเนื่องไปยังความสามารถในการบริโภคในช่วงชีวิตที่มีเหลืออยู่ของผู้บริโภค ดังนั้น ‘การออมเพื่อป้องกันความไม่แน่นอนในชีวิต’ (Precautionary Savings) จึงมีส่วนสำคัญในการอธิบายการตัดสินใจในพฤติกรรมการบริโภค-การออม ดังที่ได้ปรากฏในงานวิจัยของ Zeldes (1989) งานของ Kimball (1990) และงานของ Carroll (1992) ที่ได้พัฒนาแบบจำลองวงจรชีวิตและรายได้ถาวรซึ่งผู้บริโภคเผชิญกับความไม่แน่นอนและเป็นผู้ที่เกลียดความเสี่ยง ซึ่งแบบจำลองดังกล่าวได้ถูกนำมาเป็นพื้นฐานในการอธิบายพฤติกรรมของผู้บริโภคเชิงประจักษ์ในเวลาต่อมาอย่างกว้างขวาง

สำหรับการศึกษาพฤติกรรมการออมในระบบเศรษฐกิจไทยนั้นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีการศึกษาในเชิงประจักษ์ทั้งในระดับมหภาคและในระดับจุลภาค การศึกษาส่วนใหญ่มักจะเป็นการวิเคราะห์ในระดับมหภาค ทั้งนี้เนื่องจากความต่อเนื่องและการมีอยู่ของข้อมูลอนุกรมเวลาในระยะยาว งานวิจัยชิ้นสำคัญในระดับมหภาคได้แก่ งานของสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (2549) ซึ่งศึกษาถึงปัจจัยกำหนดอัตราการออมของประเทศไทยในระดับมหภาค และพบว่าอัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศมีส่วนสำคัญในการกำหนดอัตราการออมภายในประเทศ ในขณะที่อัตราเงินเฟ้อ และสภาพคล่องของหน่วยเศรษฐกิจจะส่งผลกระทบต่อทิศทางตรงกันข้ามต่อการออม นอกจากนี้ การศึกษายังพบอีกว่า อัตราดอกเบี้ยภายในประเทศไม่สามารถส่งผลกระทบต่อการออมภายในประเทศอย่างมีนัยสำคัญ

ในส่วนของการศึกษาพฤติกรรมการออมของครัวเรือนไทยในระดับจุลภาคนั้นเกิดขึ้นอย่างจำกัด ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านข้อมูลในระดับจุลภาค งานศึกษาส่วนใหญ่จะใช้ข้อมูลการออมที่อนุমানได้จากผลต่างของรายได้และรายจ่ายที่ได้จากฐานข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทย (The Household Socio-Economic Survey: SES) ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ งานวิจัยชิ้นสำคัญในระดับ

จุลภาคได้แก่งานของ ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2547) ซึ่งทำการศึกษาพฤติกรรมการออมของคนไทยในระดับครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่า รายได้ของครัวเรือน ขนาดของครัวเรือน อายุ ภูมิภาค อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน และสถานะเศรษฐกิจและสังคมของหัวหน้าครัวเรือน มีผลต่อระดับพฤติกรรมการออมของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญ

การศึกษาการออมในระดับจุลภาคที่สำคัญอีกชิ้นปรากฏใน Pootrakool, Ariyapruchya, and Sodsrichai (2005) งานวิจัยชิ้นดังกล่าวมุ่งประเด็นไปในการตอบคำถามที่ว่า เหตุใดการออมรวมของประเทศไทยจึงมีแนวโน้มลดลง ข้อเท็จจริงที่ค้นพบจากงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การออมภาคครัวเรือนคือสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้การออมรวมของประเทศไทยลดลง ดังนั้น งานศึกษาจึงพยายามที่จะวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีส่วนกำหนดการออมในระดับครัวเรือนของไทย จากการประมาณค่าทางเศรษฐมิติพบว่า ระดับการออมของครัวเรือนจะเพิ่มขึ้นตามรายได้ จำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือน และความสามารถในการเข้าถึงสถาบันการเงินในทางตรงกันข้ามการออมของครัวเรือนจะลดลงหากสมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคมหรือกองทุนบำเหน็จบำนาญของรัฐ รวมถึงการได้รับสิทธิ 30 บาทรักษาทุกโรค นอกจากนี้ การออมของครัวเรือนในซึ่งอยู่ในรูปตัวเงินจะลดลงเมื่อครัวเรือนมีการออมผ่านสินทรัพย์คงทน เช่น การมีบ้านเป็นของตนเอง และที่น่าสนใจการศึกษาพบว่า ขนาดของครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับระดับการออม ทั้งนี้ ผู้วิจัยให้เหตุผลว่าเนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนสามารถช่วยเหลือแบ่งปันกันได้หากมีสิ่งที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้นกับคนในครัวเรือน ดังนั้น ความตระหนักและความจำเป็นในการออมเพื่อเป็นหลักประกันในการรักษาระดับการบริโภคภายในครัวเรือนจึงลดลง

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์เราจะพบว่า สิ่งสำคัญที่ยังขาดในการศึกษาพฤติกรรมการออมของครัวเรือนไทยในระดับจุลภาคคือการใช้ข้อมูลสำรวจการออมโดยตรงในระดับรายบุคคลเพื่อนำไปศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออม-ไม่ออมของผู้บริโภคที่อยู่ในวัยทำงาน และปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออมตามลักษณะวงจรชีวิตเพื่อดำรงชีวิตในยามชราภาพที่ไม่มีรายได้ รวมถึงการศึกษาปัจจัยกำหนดอัตราการออมของผู้บริโภคในระดับบุคคล ประเด็นดังกล่าวจึงนำไปสู่การศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้

3. วิธีการศึกษา

การศึกษาจะใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติที่มีพื้นฐานมาจากแบบจำลองรายได้ถาวรและวงจรชีวิตภายใต้ความเสี่ยงมาใช้ในการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมการออมหรือไม่ออมของกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นรายบุคคล รวมถึงจะศึกษาถึงปัจจัยที่มีส่วนกำหนดการตัดสินใจในการเลือกว่าจะออมเงินในระยะยาวเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพหรือไม่ และสุดท้ายจะศึกษาถึงปัจจัยที่มีส่วนกำหนดอัตราการออมของผู้มีงานทำที่เป็นผู้ออมเงินในระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ได้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามซึ่งถูกออกแบบตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาถึงพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำในระบบเศรษฐกิจไทย ดังนั้น ชุดข้อมูลจึงมีความสมบูรณ์ในการตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจการออมของผู้มีงานทำในมิติต่างๆ ได้อย่างครบถ้วน

3.1 แบบจำลองทางเศรษฐมิติ

การประมาณค่าสมการเศรษฐมิติจะใช้แบบจำลองสมการถดถอยโลจิสติกแบบทวิภาค (Binary Logistic Regression) สำหรับการอธิบายพฤติกรรมการเลือกออม-ไม่ออมของผู้ที่มีงานทำทั้งที่เป็นการตัดสินใจเพื่อเป็นการออมทั่วไปและที่เป็นการออมเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพ และจะใช้แบบจำลองสมการถดถอยเชิงเส้นตรง (Ordinary Least Square) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดอัตราการออมของผู้มีงานทำ

แบบจำลองสมการประมาณค่าเศรษฐมิติจะประกอบไปด้วย รายได้ของผู้มีงานทำ และตัวแปรควบคุมต่างๆที่มีรากฐานมาจากแบบจำลองชีวิตและรายได้ถาวรซึ่งมักจะเป็นปัจจัยเฉพาะของบุคคลหรือสภาพสังคมท้องถิ่นที่อาจมีส่วนทำให้ลักษณะการออมเปลี่ยนแปลงไปตามรสนิยมที่แตกต่างกัน เช่น อายุ เพศ พื้นที่ที่อยู่อาศัย ลักษณะการทำงาน และสภาพครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้ แบบจำลองยังรวมพิจารณาปัจจัยภายนอกและภายในอื่น ๆ ซึ่งมีนัยยะเชิงนโยบายและที่อาจมีส่วนในการตัดสินใจออมของผู้มีงานทำด้วย ได้แก่ ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งสถาบันการเงิน และความรู้ความเข้าใจพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเงิน

ในส่วนของปัจจัยการกำหนดอัตราการออมนั้น การศึกษาจะเพิ่มเติมวิเคราะห์ตัวแปรกำหนดที่สะท้อนถึงแรงจูงใจในการออมตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้แก่ การออมเพื่อการชราภาพ การออมเพื่อการป้องกันความไม่แน่นอนในชีวิตและทรัพย์สิน การออมเพื่อซื้อสินทรัพย์ และการออมเพื่อเป็นมรดกแก่บุตรหลาน

ตารางที่ 1: สรุปรูปตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปร	นิยามของตัวแปร	หมายเหตุ
ออมเงินได้ในแต่ละเดือน		ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
อัตราการออม		จำนวนเงินที่ออม/รายได้รวม
ออมเงินระยะยาว (ประกันชีวิตและหรือ RMF)		ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ระดับรายได้หลักต่อเดือน	รายได้	
การมีงานเสริม	รายได้	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
กู้ยืมเงิน	รายได้	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ภาคใต้	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ภาคต่อ/น	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ภาคเหนือ	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ภาคกลาง	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
เขตเมือง	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
เพศชาย	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
อายุ	ตัวแปรควบคุม	
อายุยกกำลังสอง	ตัวแปรควบคุม	
จำนวนบุตร	ตัวแปรควบคุม	
สมรสและอยู่กับคู่สมรส	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
หย่าร้าง	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ทำงานในระบบ	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
อยู่ในการออมภาคบังคับ	ตัวแปรควบคุม	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
วางแผนการดำเนินชีวิต	เพื่อการชรา	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
จำนวนเงินบำนาญที่อยากมีหลังเกษียณ	เพื่อการชรา	
ออมเพื่อใช้ในยามชราภาพ	เพื่อการชรา	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
มีหลักประกันสุขภาพอื่นๆ	ความไม่แน่นอน	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ออมเพื่อใช้ในยามเจ็บป่วย	ความไม่แน่นอน	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ออมเพื่อซื้อที่อยู่อาศัย	ทรัพย์สิน	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ออมเพื่อซื้อสินทรัพย์	ทรัพย์สิน	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ออมเพื่อใช้จ่ายสำหรับลูกหลาน	มรดก	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ออมเพื่อไว้เป็นมรดกตกทอด	มรดก	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
ไม่รู้จักกองทุนรวมระยะยาว	ความรู้/ข้อมูล	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
มีความรู้พื้นฐานทางการเงิน 1	ความรู้	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
มีความรู้พื้นฐานทางการเงิน 2	ความรู้	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0
เข้าถึงสถาบันการเงินได้ยากมาก	การเข้าถึงสถาบันการเงิน	ใช่ = 1, ไม่ใช่ = 0

3.2 ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ในครั้งนี้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำของโครงการ “การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการออมของกลุ่มผู้มีงานทำ” ภายใต้โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนา ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ไปสู่การปฏิบัติโดยความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การสำรวจดังกล่าวมีผู้มีงานทำอายุ 20 ปีขึ้นไปเป็นกลุ่มเป้าหมาย การเก็บรวบรวมข้อมูลมีขึ้นระหว่างวันที่ 14 ตุลาคม ถึง 4 พฤศจิกายน 2549 และ 1-2 ธันวาคม 2550) ทั้งหมดใน 88 อำเภอ และ 29 เขต จาก 15 จังหวัดดังกล่าว รวมจำนวนตัวอย่างรวม 2,028 คน

การเลือกตัวอย่างกำหนดการสุ่มตัวอย่างแบบหลายชั้น (Multi-Stage Sampling) โดยแบ่งภูมิภาคและขนาดตัวอย่างในแต่ละภูมิภาค โดยแบ่งจังหวัดทั้ง 76 จังหวัด ออกเป็น 4 ภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร ตามการแบ่งของกลุ่มสถิติแรงงาน สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติ จากนั้นหาจำนวนตัวอย่างด้วยการกำหนดสัดส่วน จากนั้นสุ่มตัวอย่างจังหวัดโดยใช้วิธีการสุ่มแบบ Cluster Random Sampling ซึ่งในแต่ละภาคจะแบ่งจังหวัดออกเป็น 3 กลุ่ม โดยใช้เกณฑ์การเปรียบเทียบ ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดต่อหัว สัดส่วนคนจนและรายได้ประจำเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน จังหวัดที่เป็นเป้าหมายในการสำรวจครั้งนี้ 15 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ พิษณุโลก อุทัยธานี ขอนแก่น สกลนคร อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด ชุมพร นครศรีธรรมราช กระบี่ ลพบุรี สระแก้ว ราชบุรี และชลบุรี ลำดับถัดไปหาขนาดตัวอย่างในแต่ละจังหวัด โดยการกำหนดสัดส่วน และทำการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญในแต่ละอำเภอ โดยพิจารณาเลือกอำเภอให้กระจายตัวในแต่ละพื้นที่ของจังหวัด และคำนึงถึงความสะดวกในการเดินทาง คำนึงการกระจายตัวของผู้มีงานทำในเขตที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่าง (ในเขตหรือนอกเขตเทศบาล) โดยใช้ข้อมูลจากรายงานการสำรวจแรงงานนอกระบบปี พ.ศ. 2549 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ส่วนการเลือกตำบลและหมู่บ้านเป็นแบบบังเอิญและพิจารณาความสะดวกและเป็นไปได้ในการเดินทาง

การรวบรวมข้อมูลนั้นใช้แบบสอบถาม ซึ่งแบบสอบถามจะประกอบด้วย 6 ส่วนสำคัญได้แก่ ส่วนที่ 1 สถานที่ตั้งของครัวเรือนของผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 ลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะการอยู่อาศัยและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ 3 รายได้ ส่วนที่ 4 การวางแผนการบริโภค-การออม และวัตถุประสงค์ของการออม และส่วนที่ 5 รูปแบบและระสนิยมในการออม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- คำถามเกี่ยวกับสถานที่ตั้งของครัวเรือนของผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ ประกอบด้วยภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล/แขวง สถานที่ตั้งอยู่ในหรือนอกเขตเทศบาล ชื่อหมู่บ้าน บ้านเลขที่ และถนนที่เป็นที่ตั้งของที่อยู่ของผู้ถูกสัมภาษณ์
- คำถามเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะการอยู่อาศัยและที่อยู่อาศัยลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษาสูงสุด สถานภาพสมรส จำนวนบุตร (ถ้ามี) ลักษณะการอยู่อาศัย ได้แก่ การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นภายในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เป็นต้น คำถามเกี่ยวกับลักษณะของที่อยู่อาศัยและการถือครองทรัพย์สินบางประเภท ได้แก่ ประเภทของที่อยู่อาศัย ลักษณะของที่อยู่อาศัย สถานภาพการครอบครองที่อยู่อาศัย การจ่ายค่าเช่า เป็นต้น รวมไปถึง การถือครองเครื่องใช้ และการได้รับสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล

- คำถามเกี่ยวกับรายได้ ส่วนที่ 3 ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับอาชีพหลักและการมีอาชีพรอง สถานภาพการทำงาน ลักษณะของค่าตอบแทนหรือค่าจ้าง ระดับรายได้ การได้รับสวัสดิการจากการทำงาน และการได้รับรายได้จากแหล่งอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำงาน
- คำถามเกี่ยวกับการวางแผนการบริโภค-การออมและวัตถุประสงค์ของการออม เป็นคำถามเพื่อพิจารณาว่าผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นคนที่มีการวางแผนล่วงหน้าระยะยาวหรือไม่ และมีการวางแผนทางการเงินควบคู่ไปด้วยหรือไม่อย่างไร อีกทั้งคำถามยังเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการออม โดยพิจารณาวัตถุประสงค์การออมโดยทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น การออมเพื่อการซื้อที่อยู่อาศัย การออมเพื่อการแต่งงาน การออมเพื่อการศึกษาของบุตร การออมเพื่อการประกอบธุรกิจ
- คำถามเกี่ยวกับรูปแบบในการออม คำถามเกี่ยวกับรูปแบบของการออมนั้นจะรวมประเด็นศักยภาพในการออมเงิน วัตถุประสงค์ในการออมเงินโดยทั่วไป ระดับเงินออมในแต่ละเดือน รูปแบบของการออม หลักเกณฑ์ในการออม การออมเพิ่มหากรายได้เพิ่ม จำนวนเงินที่ถูกบังคับออม ภาระทางการเงิน การกู้ยืม สาเหตุของการก่อหนี้ แหล่งเงินกู้ และหลักเกณฑ์ในการเลือกแหล่งเงินกู้
- คำถามเกี่ยวกับบรรทัดฐานและความรู้เกี่ยวกับการออม คำถามในส่วนนี้เกี่ยวข้องกับ การใช้สถาบันการเงินในปัจจุบัน หลักเกณฑ์การเลือกสถาบันการเงิน และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการออม

3.3 ลักษณะพื้นฐานของข้อมูล

จากจำนวนตัวอย่างของผู้มีงานทำรวมทั้งหมด 2,028 ตัวอย่าง แบ่งเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 638 คน (ร้อยละ 31.5) ภาคกลางจำนวน 524 คน (ร้อยละ 25.8) ภาคเหนือจำนวน 363 (ร้อยละ 17.9) และ กรุงเทพมหานครจำนวน 224 คน (ร้อยละ 11.0) กลุ่มตัวอย่างมีสัดส่วนของผู้ที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขตเทศบาล (เปรียบเทียบระหว่างร้อยละ 67.1 กับ ร้อยละ 32.9) มีสัดส่วนของแรงงานนอกระบบมากกว่าแรงงานในระบบ (ร้อยละ 61.9 และ 38.3) เป็นเพศหญิงร้อยละ 55.9 ชายร้อยละ 44.1 กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 41 ปี ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 30-39 ปี เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธมากที่สุด (ร้อยละ 96.8) กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่จบการศึกษาในระดับประถมต้น (ป.1-ป.4) หรือเทียบเท่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26.1 เป็นผู้สมรสและอยู่ด้วยกันในสัดส่วนสูงที่สุดถึงร้อยละ 70.1 รองลงมาเป็นกลุ่มที่เป็นโสด (ร้อยละ 19.7) การอยู่อาศัยในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างนั้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากเกินครึ่งอาศัยอยู่กับคู่สมรส ซึ่งมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 67.9

4. ผลการศึกษา

4.1 ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออมหรือไม่ออมของผู้มีงานทำ

ในส่วนนี้ เราจะพิจารณาว่าปัจจัยประเภทใดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจออมหรือไม่ออมของผู้มีงานทำโดยใช้แบบจำลองโลจิสติก ผลการวิเคราะห์ได้สรุปไว้ในตารางที่ 2 จากผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่บ่งบอกถึงระดับของรายได้หรือความสม่ำเสมอของการได้รับรายได้ อันได้แก่ การมีงานเสริม (มีรายได้เสริม) การทำงานในระบบหรือการอยู่ในระบบการออมภาคบังคับ (ในที่นี้ได้แก่ กองทุนประกันสังคม กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ กองทุนสงเคราะห์ครูและครูใหญ่โรงเรียนเอกชน กองทุนสำรองเลี้ยงชีพสำหรับพนักงานรัฐวิสาหกิจ) ซึ่งสะท้อนถึงความสม่ำเสมอของกระแสรายได้ในแต่ละเดือนส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำ กล่าวคือ ผู้มีงานทำจะมีแนวโน้มเป็นผู้ที่มีเงินออมหากมีรายได้เสริมเพิ่มเติมจากรายได้ประจำหรือมีรายได้ได้อย่างสม่ำเสมอ

ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำตามลักษณะที่เกิดในแบบจำลองวงจรชีวิตและรายได้ถาวร นั่นคือ การกักเงินจะส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญในทิศทางตรงข้ามกับการเลือกออม นั่นหมายความว่า บุคคลที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นในอนาคตจะจัดสรรทรัพยากรระหว่างเวลาโดยการเงินจากอนาคตมาใช้ (ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวจะตรงกันข้ามกับลักษณะของผู้บริโภคที่เป็นผู้ออม) และที่สำคัญลักษณะการวางแผนชีวิตของผู้มีงานทำ ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออม กล่าวคือ ผู้มีงานทำจะมีแนวโน้มเป็นผู้ที่ไม่ออมเงินหากทำการกักเงิน

ผลการศึกษายังได้ยืนยันให้เห็นว่าจำนวนบุตรซึ่งเป็นตัวแปรควบคุมส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออม ผู้มีงานทำจะมีแนวโน้มเป็นผู้ที่ไม่ออมเงินหากมีบุตรมากขึ้น ซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการมีบุตรเพิ่มขึ้นตาม ผลการศึกษานี้อาจจะตีความได้ในสองลักษณะกล่าวคือ หากพิจารณาว่าผู้มีงานทำได้รับบรรณาธิปไตยจากการมีบุตรเสมือนหนึ่งเป็นสินค้าบริโภคทั่วไป ซึ่งนั้นก็หมายความว่า ผู้มีงานทำใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อบริการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับบุตรทำให้ทรัพยากรที่จะนำมาออมได้นั้นลดน้อยลงจนอาจทำให้ออมเงินไม่ได้ หรืออาจพิจารณาอีกอย่างว่า ผู้มีงานทำลงทุนผ่านทางทุนมนุษย์ในรูปแบบของการศึกษาของบุตรแทน ซึ่งอาจตั้งเป็นข้อสังเกตเพื่อการศึกษาในอนาคตได้ว่า ผู้มีงานทำที่มีบุตรน่าจะออมเงินกับบุตรโดยคาดหวังว่าพยายามชราภาพ ลูกก็มาเลี้ยงดูตน

นอกเหนือจากระดับรายได้ ความสม่ำเสมอของกระแสรายได้ และจำนวนบุตรแล้ว ตัวแปรที่สะท้อนถึงความรู้เกี่ยวกับการออมผลกระทบต่อพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำ นั่นคือ ผู้มีงานทำที่มีความรู้เกี่ยวกับการเงินรวมถึงผลิตภัณฑ์ทางการเงิน จะมีแนวโน้มเป็นผู้ออมเงิน จากผลการศึกษาพบว่า การรู้จักกองทุนรวมระยะยาว ความรู้พื้นฐานทางการเงิน (ผู้มีงานทำรู้ระดับดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์ในปัจจุบันหรือไม่) จะเห็นได้ว่า ผู้มีงานทำที่รู้จักกองทุนรวมระยะยาว หรือผู้มีงานทำที่มีทราบระดับดอกเบี้ยเงินฝาก จะมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ออมเงิน แต่ทว่าจากการศึกษาในครั้งนี้ ไม่พบว่าความยากลำบากในการเข้าถึงสถาบันการเงินประเภทธนาคารพาณิชย์เป็นอุปสรรคต่อการออม

ตารางที่ 2: ผลการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมออม (ออม/ไม่ออม) ของผู้มั่งงาทำ
(ตัวแปรตาม ออม=1, ไม่ออม=0)

ตัวแปรต้น	แบบจำลอง 1			แบบจำลอง 2		
	สัมประสิทธิ์	S.E.	Sig.	สัมประสิทธิ์	S.E.	Sig.
ค่าคงที่	1.976	0.629	0.002	2.232	0.631	0.000
ภาคใต้	0.403	0.236	0.088	0.294	0.237	0.215
ภาคตอ/น	-0.141	0.218	0.517	-0.344	0.219	0.115
ภาคเหนือ	0.143	0.230	0.533	-0.032	0.230	0.891
ภาคกลาง	-0.110	0.210	0.601	-0.191	0.212	0.367
เขตเมือง	-0.096	0.134	0.470	-0.160	0.133	0.230
เพศชาย	-0.190	0.106	0.072	-0.124	0.106	0.242
อายุ	-0.039	0.028	0.158	-0.049	0.028	0.084
อายุยกกำลังสอง	0.000	0.000	0.420	0.000	0.000	0.304
สมรสและอยู่กับคู่สมรส	0.002	0.129	0.986	-0.055	0.129	0.668
ระดับรายได้หลักต่อเดือน	0.000	0.000	0.576	0.000	0.000	0.400
การมั่งงาเสริม	0.345	0.110	0.002	0.264	0.111	0.017
กู้ยืมเงิน	-0.594	0.108	0.000	-0.664	0.110	0.000
วางแผนชีวิต	0.850	0.109	0.000	0.863	0.109	0.000
ทำงานในระบบ	0.669	0.121	0.000			
อยู่ในการออมภาคบังคับ				0.785	0.111	0.000
ไม่รู้จักกองทุนรวมระยะยาว	-0.546	0.146	0.000	-0.527	0.147	0.000
จำนวนบุตร	-0.142	0.046	0.002	-0.150	0.047	0.001
มีหลักประกันสุขภาพอื่นๆ	0.240	0.148	0.105	0.121	0.150	0.418
เข้าถึงสถาบันการเงินได้ยากมาก	0.015	0.466	0.975	0.000	0.472	1.000
มีความรู้พื้นฐานทางการเงิน 1	0.275	0.171	0.109	0.305	0.171	0.075
มีความรู้พื้นฐานทางการเงิน 2	-0.106	0.150	0.482	-0.089	0.151	0.556
จำนวนตัวอย่าง	1,975			1,975		
- 2 Log likelihood	2276.136			2256.310		
Cox and Snell R-Square	0.167			0.175		
Nagelkerke R-Square	0.227			0.238		

4.2 ปัจจัยกำหนดอัตราการออมของผู้มีงานทำ (เฉพาะผู้ที่ออมได้ จำนวน 1,032 ตัวอย่าง)

จากการศึกษาปัจจัยกำหนดการตัดสินใจการออมหรือไม่ออมของผู้มีงานทำ โดยสรุปแล้วพบว่า รายได้ ความสม่ำเสมอของการได้รับรายได้ การกักเงิน ลักษณะนิสัยในการวางแผนการดำเนินชีวิต จำนวนบุตร และความรู้เกี่ยวกับการเงินจะมีผลต่อพฤติกรรมการออมหรือไม่ออมเงินของผู้มีงานทำอย่างมีนัยสำคัญ ในที่นี้ เราจะหยิบยกเฉพาะผู้ที่ตอบว่าออมเงินได้ในแต่ละเดือนขึ้นมาวิเคราะห์ว่า ปัจจัยใดคือปัจจัยกำหนดระดับอัตราการออมของผู้มีงานทำที่สามารถออมเงินได้เหล่านั้นโดยแบบจำลองถดถอยแบบกำลังสองน้อยที่สุด โดยที่ผลการศึกษารูปไว้ในตารางที่ 3 จากผลการศึกษาพบผลการศึกษที่สอดคล้องกับการศึกษาปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออมหรือไม่ออมของผู้มีงานทำ กล่าวคือ ผู้มีงานทำที่มีลักษณะนิสัยในการวางแผนการดำเนินชีวิตจะออมในอัตราการออมที่สูงกว่าผู้ที่ไม่ได้วางแผนในการดำเนินชีวิต อีกทั้งพบว่าผู้มีงานทำที่กักเงินจะออมในอัตราที่น้อยกว่า สังเกตได้ว่า ผู้ที่มีรายได้ประจำสูงหรือมีรายได้เพิ่มเติมจากการทำงานประจำจะออมเงินในอัตราที่น้อยกว่า อีกทั้งพบว่า การอยู่ในระบบการออมภาคบังคับจะลดระดับของอัตราการออมลงไป นอกจากนี้ยังพบอีกว่า จำนวนบุตรจะลดอัตราการออมของผู้มีงานทำ

ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า ลักษณะนิสัยการวางแผนชีวิตจะส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่ออัตราการออม นั้นแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้มีงานทำมีลักษณะเป็นผู้มองไปข้างหน้าจะส่งผลให้คนดังกล่าวมีอัตราการออมเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อถามถึงวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงลงไป จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ต่างๆล้วนไม่ส่งผลต่ออัตราการออมของผู้มีงานทำเลย อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของคนที่เป็นคนมองไปข้างหน้าและรู้จักการวางแผนการดำเนินชีวิต มีส่วนสำคัญในการกำหนดอัตราการออมถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะไม่มีวัตถุประสงค์ในการออมที่ชัดเจนก็ตาม

ตารางที่ 3: ผลการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดอัตราการออมของผู้มีงานทำ (เฉพาะผู้ที่ออมได้)

ตัวแปรต้น	แบบจำลอง 1		แบบจำลอง 2		แบบจำลอง 3	
	สัมประสิทธิ์	t-stat	สัมประสิทธิ์	t-stat	สัมประสิทธิ์	t-stat
ค่าคงที่	0.531	4.121	0.482	3.732	0.483	3.727
ภาคใต้	-0.002	-0.037	0.016	0.364	0.017	0.407
ภาคตอ/น	0.032	0.766	0.048	1.156	0.051	1.208
ภาคเหนือ	0.004	0.098	0.024	0.532	0.025	0.554
ภาคกลาง	0.063	1.629	0.068	1.745	0.067	1.733
เขตเมือง	-0.051	-1.917	-0.041	-1.537	-0.036	-1.356
เพศชาย	0.009	0.429	0.004	0.181	0.004	0.164
อายุ	-0.009	-1.507	-0.009	-1.484	-0.011	-1.691
อายุยกกำลังสอง	0.000	1.705	0.000	1.728	0.000	1.922
สมรสและอยู่กับคู่สมรส	0.004	0.152	0.008	0.302	0.006	0.233
ระดับรายได้หลักต่อเดือน	0.000	-3.466	0.000	-3.253		
การมีงานเสริม	-0.116	-5.090	-0.113	-4.899	-0.111	-4.793
กู้ยืมเงิน	-0.054	-2.401	-0.056	-2.446	-0.053	-2.318
วางแผนชีวิต	0.070	3.051	0.060	2.607	0.055	2.410
ทำงานในระบบ	-0.087	-3.686				
อยู่ในการออมภาคบังคับ			-0.023	-0.932	-0.026	-1.054
จำนวนเงินบำนาญที่อยากมีหลังเกษียณ	0.000	0.830	0.000	0.508	0.000	-0.069
ไม่รู้จักกองทุนรวมระยะยาว	0.020	0.782	0.022	0.836	0.030	1.168
จำนวนบุตร	-0.030	-2.652	-0.025	-2.152	-0.026	-2.265
ออมเพื่อใช้ในยามเจ็บป่วย	-0.033	-1.444	-0.031	-1.340	-0.028	-1.205
ออมเพื่อใช้ในยามชราภาพ	0.034	1.390	0.027	1.083	0.024	0.973
ออมเพื่อซื้อที่อยู่อาศัย	0.032	0.912	0.033	0.942	0.038	1.078
ออมเพื่อซื้อสินทรัพย์อื่นๆ	-0.011	-0.319	-0.014	-0.416	-0.013	-0.382
ออมเพื่อใช้จ่ายสำหรับลูกหลาน	0.040	1.649	0.035	1.431	0.036	1.468
ออมเพื่อไว้เป็นมรดกตกทอด	-0.008	-0.284	-0.005	-0.152	-0.007	-0.243
Adjusted R-Square	0.064		0.052		0.043	

หมายเหตุ จำนวนตัวอย่าง 1,032 ตัวอย่าง

4.3 ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออมระยะยาวอย่างสมัครใจ

การศึกษาในส่วนนี้ต้องการที่จะพิจารณาว่า การตัดสินใจออมระยะยาวอย่างสมัครใจ ซึ่งในที่นี้หมายถึง การซื้อประกันชีวิตแบบสะสมทรัพย์และ/หรือกองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (RMF) ถูกกำหนดโดยปัจจัยประเภทใด ตารางที่ 4 ได้สรุปผลการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออมระยะยาวอย่างสมัครใจของผู้มีงานทำ ซึ่งพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญได้แก่ ระดับรายได้ ความสม่ำเสมอของกระแสรายได้ การกักเงิน ลักษณะนิสัยแบบมีการวางแผนในการดำรงชีวิต อายุ และความมั่นคงในการดำรงชีวิต

จากผลการศึกษาพบว่า ระดับของรายได้หลัก และความสม่ำเสมอของกระแสรายได้ (ทั้งพิจารณาจากการทำงานในระบบหรือการอยู่ในระบบการออมภาคบังคับ) ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำ กล่าวคือ ผู้มีงานทำจะมีแนวโน้มเป็นผู้ที่มีเงินออมหากมีระดับรายได้มากขึ้นหรือมีรายได้อย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งผลการศึกษา ยังสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำตามลักษณะที่เกิดในแบบจำลองวงจรชีวิตและรายได้ถาวรเช่นเดียวกัน นั่นคือ การกักเงินจะส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญในทิศทางตรงข้ามกับการเลือกออม กล่าวคือ ผู้มีงานทำจะมีแนวโน้มเป็นผู้ที่ไม่ออมเงินในระยะยาวหากทำการกักเงิน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับพฤติกรรมการออมหรือไม่ออมของผู้มีงานทำ

และที่สำคัญ ลักษณะการวางแผนชีวิตของผู้มีงานทำส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการออมระยะยาว อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะการมองไปไกลถึงอนาคตหรือไม่นั้น มีส่วนในการตัดสินใจออมระยะยาวหรือไม่ของผู้มีงานทำ นอกจากนี้ยังพบว่า อายุมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเพื่อการออมระยะยาว กล่าวคือ ผู้มีงานทำที่มีอายุมากขึ้นจะมีแนวโน้มในการตัดสินใจออมเงินระยะยาว แต่เมื่อถึงอายุระดับหนึ่งก็จะมีแนวโน้มที่จะไม่ออมเงินระยะยาว

นอกจากนี้ยังพบว่า ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงในการดำรงชีวิตมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการออมเงินระยะยาว ในที่นี้ได้แก่ การหย่าร้าง และการได้รับสวัสดิการรักษายาบาลเพิ่มเติมจากระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า มีผลกระทบต่อตัดสินใจออมระยะยาวอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ กรณีที่ผู้มีงานทำอยู่ในสถานะสมรสหย่าร้างจะมีแนวโน้มในการตัดสินใจออมระยะยาวในทางบวกอย่างเห็นได้ชัด ผู้มีงานทำที่มีสถานะหย่าร้างอาจจะประสบปัญหาทางการเงินยามชราภาพจึงมีแนวโน้มที่จะออมมากขึ้น ขณะที่ผู้มีงานทำที่มีหลักประกันด้านการรักษายาบาลเพิ่มเติมจากระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้ามีแนวโน้มในการตัดสินใจออมระยะยาว อาจกล่าวได้ว่าผู้มีงานทำที่มีสวัสดิการด้านการรักษายาบาลเพิ่มเติมจากที่ได้รับขั้นพื้นฐานจากรัฐบาลไม่ต้องเตรียมการออมเอาไว้เพื่อการดังกล่าว จึงมีโอกาสนำเงินในส่วนนั้นไปออมในลักษณะเฉพาะเพื่อเตรียมการไว้สำหรับยามชราภาพ ขณะเดียวกันพบว่า จำนวนบุตรไม่มีผลต่อการตัดสินใจออมในระยะยาวอย่างมีนัยสำคัญ จึงเป็นไปได้ที่ผู้มีงานทำอาจจะคาดหวังให้ลูกหลานเลี้ยงดูตนยามชราภาพจึงไม่ได้ไม่ออมระยะยาวเพื่อการชราภาพ

ตารางที่ 4: ผลการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออมระยะยาวอย่างสมัครใจ (ออม/ไม่ออม) ของผู้มีงานทำ (ตัวแปรตาม ออมระยะยาว=1, ไม่ออมระยะยาว=0)

ตัวแปรต้น	แบบจำลอง 1			แบบจำลอง 2		
	สัมประสิทธิ์	S.E.	Sig.	สัมประสิทธิ์	S.E.	Sig.
ค่าคงที่	-3.890	0.630	0.000	-4.444	0.657	0.000
ภาคใต้	0.309	0.213	0.148	0.275	0.223	0.218
ภาคต่อ/น	0.446	0.203	0.028	0.254	0.211	0.229
ภาคเหนือ	0.176	0.215	0.413	0.005	0.223	0.981
ภาคกลาง	0.535	0.193	0.006	0.501	0.202	0.013
เขตเมือง	-0.099	0.125	0.428	-0.139	0.130	0.283
เพศชาย	-0.203	0.101	0.046	-0.154	0.106	0.146
อายุ	0.118	0.029	0.000	0.109	0.031	0.000
อายุยกกำลังสอง	-0.001	0.000	0.000	-0.001	0.000	0.001
สมรสและอยู่กับคู่สมรส	0.055	0.129	0.672	0.002	0.136	0.986
ระดับรายได้หลักต่อเดือน	0.000	0.000	0.002	0.000	0.000	0.003
การมีงานเสริม	0.239	0.105	0.022	0.145	0.110	0.187
กู้ยืมเงิน	-0.020	0.102	0.846	-0.197	0.108	0.068
วางแผนชีวิต	0.333	0.106	0.002	0.263	0.110	0.017
ทำงานในระบบ	0.497	0.112	0.000			
อยู่ในการออมภาคบังคับ				1.701	0.130	0.000
หย่าร้าง	0.515	0.321	0.108	0.589	0.346	0.089
ไม่รู้จักกองทุนรวมระยะยาว	-0.149	0.129	0.249	-0.099	0.135	0.460
จำนวนบุตร	-0.067	0.047	0.153	-0.053	0.050	0.282
มีหลักประกันสุขภาพอื่น ๆ	0.912	0.135	0.000	0.740	0.141	0.000
เข้าถึงสถาบันการเงินได้ยากมาก	0.103	0.458	0.823	0.084	0.484	0.863
มีความรู้พื้นฐานทางการเงิน 1	0.196	0.148	0.185	0.165	0.153	0.282
มีความรู้พื้นฐานทางการเงิน 2	-0.018	0.138	0.893	-0.047	0.143	0.740
จำนวนตัวอย่าง	1,975			1,975		
- 2 Log likelihood	2428.913			2242.522		
Cox and Snell R-Square	0.083			0.166		
Nagelkerke R-Square	0.114			0.227		

5. บทส่งท้าย

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออม (ออมหรือไม่ออม) รวมไปถึงประเด็นที่ว่าผู้มีงานทำออมเงินไว้ระยะยาวอย่างสมัครใจเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพหรือไม่ และศึกษาปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อระดับการออมของผู้มีงานทำที่ออมเงินได้ โดยการใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำของโครงการ “การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการออมของกลุ่มผู้มีงานทำ” ภายใต้โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ไปสู่การปฏิบัติโดยความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมจำนวนตัวอย่างรวม 2,028 คน

จากการศึกษาปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการออมของผู้มีงานทำ (ออมหรือไม่ออม) พบว่ารายได้และความสม่ำเสมอของการได้รับรายได้จะส่งผลให้ผู้มีงานทำออมเงิน แต่ถ้าหากผู้มีงานทำต้องกู้ยืมเงินก็จะทำให้กลายเป็นผู้ไม่ออมเงิน ขณะที่การมีลักษณะนิสัยรู้จักการวางแผนในการดำเนินชีวิตจะส่งผลให้ผู้มีงานทำออมเงิน หากมีบุตรมากขึ้นผู้มีงานทำก็จะมีแนวโน้มกลายเป็นผู้ไม่ออมเงิน นอกจากนี้ความรู้เกี่ยวกับการเงินก็จะส่งผลต่อการเป็นผู้ออมเงิน ในส่วนของระดับอัตราการออมเงินของผู้มีงานทำที่ออมได้นั้น ลักษณะนิสัยรู้จักการวางแผนมีส่วนสำคัญในการเพิ่มระดับอัตราการออม ขณะเดียวกันการอยู่ในระดับการออมภาคบังคับ จำนวนบุตร การกู้ยืมเงินจะส่งผลให้ระดับอัตราการออมลดลง

ในส่วนของพฤติกรรมการออมเงินระยะยาวเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพนั้น พบว่าระดับรายได้ ความสม่ำเสมอของกระแสรายได้ และการมีลักษณะนิสัยแบบมีการวางแผนในการดำรงชีวิตทำให้ผู้มีงานทำออมระยะยาวเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพ ส่วนการกู้ยืมเงินจะมีผลทำให้ผู้มีงานทำมีแนวโน้มไม่ออมเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้มีงานทำจะออมเงินระยะยาวจะขึ้นกับความมั่นคงในการดำรงชีวิตด้วย

การศึกษาครั้งนี้ได้ทิ้งประเด็นที่น่าสนใจในเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ไว้ เช่น ผู้มีงานทำจะออมเงินผ่านการสะสมทุนมนุษย์ของบุตรเพื่อคาดหวังการเกื้อหนุนตนยามชราภาพเป็นการตอบแทนหรือไม่ หรือผู้มีงานทำจะเตรียมการเพื่อการดำรงชีวิตยามชราภาพด้วยตนเอง เป็นต้น ประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ควรจะทำการศึกษาเชิงลึกต่อไปภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ เอกเผ่าพันธุ์. การออม-การลงทุน และแนวทางการพัฒนาตลาดทุนของประเทศไทย บทความจาก **วันครบรอบสถาปนาสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ปีที่43 ประเทศไทยในบริบทใหม่ : มุมมองของสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง** เมื่อวันจันทร์ที่ 18 ตุลาคม 2547 ณ ห้องประชุมป๋วย อึ๊งภากรณ์ ชั้น7 สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน และคณะ, 2546. การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย (พ.ศ.2543-2568) ผลต่อการกำหนดทิศทางการนโยบายประชากรในอนาคต. เอกสารหมายเลข 293, พฤษภาคม, วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชสี จันทจรุญพงษ์ และวิธาน เจริญผล. การออมภาคบังคับช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและตลาดทุนไทยได้อย่างไร **ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย**. มกราคม 2548. 2 พฤษภาคม 2550
- ณัฐพล อัครวิเศษศิริวะกุล, 2544. **ชุมชนใบเส่ย** บทความจาก การสัมมนาวิชาการประจำปี 2544 : ยุทธศาสตร์การจัดปัญหาความยากจน เมื่อวันที่ 24-25 พฤศจิกายน 2544 ณ แอมบาสซาเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน ชลบุรี จัดโดยสถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, 2547. ระบบจัดการและกองทุนเกื้อกูลคนชรา วิเคราะห์อนาคตจากข้อมูลปัจจุบัน, บทความยังไม่ได้ตีพิมพ์.
- ภคภาส ศิริสุข. “ออม” เพื่อสร้างสวัสดิการถ้วนหน้า. แผนงานพัฒนาโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- ภาวิต กองแก้ว, 2541. การวิเคราะห์ความสามารถในการคงอยู่ของกองทุนชราภาพในภาคเอกชน **2542-2571** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มัทนา พนานิรมัย และสมชาย สุขสิริเสรีกุล, 2539. การศึกษารูปแบบการจัดสรรงบประมาณเพื่อ **หลักประกันสังคม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์, 2544. **โครงการช่วยคุ้มครองทางสังคม**. รายงานที่ดีอาร์ไอ ฉบับที่ 31, ธันวาคม, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์, 2549. **หลักประกันด้านรายได้ของผู้สูงอายุกับความยากจนในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- วรเวศม์ สุวรรณระดา, 2549. **บทบาทและความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนในสังคมชราภาพ** กรณีศึกษาจังหวัดสงขลา, บทความวิชาการนำเสนอใน การประชุมวิชาการระดับชาติของนักเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 2 27 ตุลาคม 2549 ณ อาคารมหิตลาธิเบศร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโดย คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชัย ฤชุพันธุ์ และสุรัสวดี หุ่นพยนต์, 2548 ก. **โครงการศึกษาความเสี่ยงและความคุ้มครองทางสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบในประเทศไทย** ทางเลือกสำหรับรูปแบบการออมและการออมเพื่อการเกษียณอายุ สำนักรับนโยบายการออมและการลงทุนร่วมกับกลุ่มงานดุลยภาพการเงิน การออมและการลงทุน. 17 ธันวาคม 2548. 2 พฤษภาคม 2550.

สมชัย ฤชุพันธุ์ และสุรัสวดี หุ่นพยนต์, 2548 ข. รายงานการศึกษาความเหมาะสมของระบบการออมเพื่อสวัสดิการและการชราภาพสำหรับแรงงานนอกระบบโดยผ่านกลไกชุมชน. สำนักนโยบายการออมและการลงทุน ร่วมกับ กลุ่มงานดุลยภาพการเงิน การออมและการลงทุน. ตุลาคม 2548. 2 พฤษภาคม 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การประมวลสถิติบัญชีรายได้ประชาชาติ ฉบับปี พ.ศ.2548.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการออมของกลุ่มผู้มีงานทำ, รายงานฉบับสุดท้าย ภายใต้โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ไปสู่การปฏิบัติ, 2551, ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักนโยบายการออมและการลงทุน สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง และ สถาบันวิจัยนโยบายเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง. การออม การลงทุน และการประเมินระบบความปลอดภัยทางสังคมของประเทศไทย, บทความจากงาน การสัมมนาทางวิชาการ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ประจำปี 2547 เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2547 ณ หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์.

สุวัฒนา ศรีภิรมย์, 2547. โครงข่ายคุ้มครองทางสังคม ระบบการออมเพื่อสวัสดิการและการชราภาพสำหรับแรงงานนอกระบบ, บทความวิชาการนำเสนอในการประชุมวิชาการ นโยบายสาธารณะด้านการเงิน การคลังเพื่อสังคม 30 มีนาคม 2548 ณ ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ จัดโดยแผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีภายใต้มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ร่วมกับสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง.

Christopher Carroll, 1992. *The Buffer-Stock Theory of Saving: Some Macroeconomic Evidence.*

Brookings Papers in Economic Activity. No.2.

Colin Gillion, 1994. *Social security and protection in the developing world* ILO's 75th Anniversary,

Monthly Labor Review.

Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP). **Population Change**

Development and Women's Role and Status in Thailand. Population and Development Asian Population Studies Series. No.135.

Franco Modigliani and Richard Brumberg, 1954. *Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of the Cross-Section Data.* in **Post-Keynesian Economics.** Eds: Kenneth Kuhihara, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

John Maynard Keynes, 1936. **The General Theory of Employment, Interest and Money,** London: MacMillan.

Kobsak Pootrakool, Kiatipong Ariyapruhya and Thammanoon Sodsrichai, 2005. *Long-term Saving in Thailand : Are we saving enough and what are the risk.* **Bank of Thailand Economic Symposium 2005.** 17-18 August 2005, at ESCAP Hall, United Nations Conference Centre, Bangkok.

Martin Browning and Annamaria Lusardi, 1996. *Household Savings: Micro Theories and Micro Facts.* **Journal of Economic Literature.** Vol. 34, No. 4.

Miles S. Kimball, 1990. *Precautionary Saving in the Small and in the Large*. **Econometrica**. Vol. 58, No.1.

Milton Friedman, 1957. **A Theory of the Consumption Function**, Princeton: Princeton University Press.

National Institute of Population Problems and Social Security, *The Cost of Social Security in Japan Fiscal Year 2004*.

National Institute of Population Problems and Social Security, *Population Projects for Japan : 2001-2050*.

Stephen Zeldes, 1989. *Optimal Consumption with Stochastic Income: Deviations from Certainty Equivalence*. **Quarterly Journal of Economics**. Vol. 104, No. 2.

World Bank, 2000. **World Development Report**. New York : Oxford University Press.